

ДЕЈАН
МИХАИЛОВИЋ

ПОДВИЗИ
И СТРАДАЊА
ГРОФА ОД ТАКОВА

Copyright © 2018, Дејан Михаиловић
Copyright © овог издања 2018, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

ПОДВИЗИ
И СТРАДАЊА
ГРОФА ОД ТАКОВА

Садржај

I. У СЕНЦИ НАМЕСНИКА	9
Школа јахања	11
Georges le Noir	22
Зебња и присећање	39
<i>Прилој: Смрт Дамјана Павловића</i>	<i>45</i>
По милости Божјој и вољи народној	58
Домаћи учитељи	74
Змајеви намесници	99
<i>Прилој: Тајансџивена српска изрека</i>	<i>139</i>
Удовица, сиротица, повоздан се шета	141
Бал у Ливадији	153
Надомак трона	182
II. У ИСТОРИЈСКИМ ЧИЗМАМА	201
Први кораци	203
<i>Прилој: Бизмарков савет</i>	<i>218</i>

Избор невесте	220
Срећне године	234
Ругање са историјом	247
Кратка повест Енглеског завода	276
Ослобођење.	305
<i>Прилој: Турско слајко</i>	322
Гвоздени емисари	336
Гвозденијада	349
Geheimvertrag	377
 III. КЉУЧНЕ РЕЧИ	 397
 <i>Марїналије</i>	 421
 <i>О ѿисцу</i>	 469

I

У СЕНЦИ НАМЕСНИКА

*Јун месец 1868. године сиремао је за фанџазију
шої нервно слабої дечака, коїа је чекао кнежев-
ски ѝресџо, један крвав цвейџ ужаса.*

Милош Црњански

ШКОЛА ЈАХАЊА

Намесничко њрегузеће

Почетком јула 1870. године петнаестогодишњи кнежевић Милан Обреновић престао је да мамуза свог дрвеног коњића, поклон из Пеште госпође Маце Пунктаторке, и зајахао једну оцвалу даму, пуковниковицу Б. До ове садржајне промене у кнежевићевом животу није дошло његовом вољом. У једној лицидерској балканској државици праве воље која доликује владоцу није могло ни бити јер је тада српска кнежевина још била вазалска, подређена вољи Порте. Осим тога, кнежевићеву вољу ограничавали су и „заступници кнежевског достојанства“, намесници Миливоје Блазнавац, Јован Ристић и Јован Гавриловић, који су били постављени не само да воде политику кнежевине него и да одлучују о дечаковом васпитавању и приватном животу. Неколико недеља уочи његовог рођендана, тог врелог летњег преподнева 1870. године, окупили су се као обично у Конаку, у некадашњем радном кабинету кнеза Михаила где су редовно одржавали

састанке, размењивали мисли и претресали државне послове. Састанак је отворио први намесник, Миливоје Блазнавац, и започео један неочекивани пледоар.

БЛАЗНАВАЦ: Као што знате, господо, ја сам, са цељи бржег сазревања кнежевићевог, недавно покло-нио Милану лулу и дуван, и он се на том првом мушком кораку одлично показао.

ГАВРИЛОВИЋ: Видим ја да он сваки дан чибучи по пет-шест лула, уместо да чита Вукове приповетке и Милицу Стојадиновић.

РИСТИЋ: Читаће, читаће, има времена, ето му оног малтешког хоспиталера Пуцића, он му је учитељ.

ГАВРИЛОВИЋ: Јест, кад се тај не би по цео дан изле-жавао по канабетима и хркао у бержерама!

И заиста, док је Медо Пуцић, кнежевићев домаћи учи-тељ, славофил и песник из Рагузе, лешкарио по удоб-ним фотељама и двоседима Луја XVI у салонима Конака, дотле се по дуборезаним шкрињама и бечким витрина-ма, по драперијама, уметничким сликама, урамљеним портретима виђенијих Срба из Другог устанка, између трофејних кремењача, јатагана и сабаља лелујао дувански дим најбољег квалитета: кнежевић је пурњао.

БЛАЗНАВАЦ: Елем, господо, нећемо сада о Пуцићу. Имамо ми преча посла.

Ристић и нехотице једном руком поче да суче своје позамашне бакембарде који су му падали на рамена, а Гавриловић да глади своје седе брке. Обојица су знали да поменутом пушачком крштењу није кумовао први намесник, Блазнавац. Још на Богојављење, на поселу код кнежевићеве бабе Светле госпође Томаније, пред-седник министарског савета и Миланов татор Радивој

Милојковић, у дворским круговима, колико и касније у мемоарима, обично називан од миља само Радивој, у присуству кнежевића, његове најближе родбине, дворјана и све тројице намесника изнебуха се обратио престолонаследнику: „Ваша светлост мора почети да пуши!“ Овај изненађујући предлог био је изнесен толико одлучно и громко као да ће се Турци, познати пушачи, у противном вратити у утврђене српске градове. Разуме се, смели предлог у патријархалној кнежевини брзо се прочуо, данима се по дворским кулоарима, престоничким котеријама и влашким салонима само о томе говорило, муштика је улазила у моду, у европским метрополама и бањама све се пушило, димило и чурило, над целом Европом дизала се дуванска курњава и мешала са димом из парних машина, локомотива и фабричких димњака. Његова светлост је за кратко време дошао у посед наргила, муштikle и луле, а редовно се снабдевао шарпланинским дуваном из влажног меха од свињске трбушине, намирисаним тобаком из живописних париских дуванџиница, па и љутим енглеским бурмутом.

БЛАЗНАВАЦ: Сад, пошто је научио да пуши, младога кнеза ваља посветити и у љубавне функције!

ГАВРИЛОВИЋ (*зирнуи*): Побогу, Миливоје, нећемо ваљда претварати кнежев конак у црвени салон!

БЛАЗНАВАЦ: Нећемо у црвени, него у кур-салон. Даћемо младићу куру мушкости, гос'н Јово. То је у европским владарским кућама традиционалан поступак. Ево и господин Ристић, наш први и превасходни капућехаја, може то да нам потврди.

ГАВРИЛОВИЋ: Ја за то нећу да чујем! Ја сам задужен за кнежевићево васпитање.

БЛАЗНАВАЦ: Хтели – не хтели, мораћете. Ово вам није ни Државни савет ни седница Кабинета. Ово је одлука Двора.

Разговор о њредстави Бој на Косову

Овим је разговор о кнежевићевој кури мушкости практично био свршен и господа намесници окренули су се редовној размени мишљења о текућим догађајима. Позабавили су се прво извештајима *Московских вједомости* о расположењу словенских племена у Аустроугарској и о француско-пруском рату који је, по Гавриловићевом мишљењу, избио услед неуспеха тајних преговора ових двеју сила о њиховом територијалном проширивању, наравно, на рачун других. Затим је Гавриловић додао како је рат повољна прилика само за Пруску пошто цео немачки народ држи да је куцнуо час за уједињење његових земаља. Ристић је известио о припреми за избор посланика и предстојећем сазивању Народне скупштине у Крагујевцу, као и осталим важним радњама васколиког државног преустројства, најпре о преговорима са Великом портом о изградњи српске железнице. Гавриловић је нагло устао, забацио седу главу уназад и демонстративно издекламовао као да је на позорници:

– Грчка се ослободила, Румунија се ослободила и ујединила, Бугарска хоће и да се проширује, а само се над Србијом и даље вијори застава са полумесеком – онда је поново сео, љутито и увређено. – Каква железница! Ваљда се треба прво ослободити! Треба се снабдети оружјем и повести борбу за ослобођење!

Господа Блазнавац и Ристић пређоше преко Гавриловићевих поклича без речи и окренуше се размени утисака о претпремијери комада *Бој на Косову* Јована Поповића Стерије, у Народном позоришту, која ће се за широку публику премијерно приказати на дан рођења Његове светлости. Гавриловић је замерио што у комаду преовлађује романтични над националним елементом и додао да му Топлица Милан више личи на каквог Флоријановог аркадског пастира него на неустрашивог српског барјактара. Намесник Ристић, као увек надмен и наклобучен, нагласио је да су му се веома допале сцене са певањем и да више воли Стеријину поезију мирнога чувства, него његов драмски израз, који је назвао пуким огледом. Блазнавац није крио одушевљење што је представа завршена таблоом јер је њиме дата слика и прилика наоружане и за бој спремне српске војске с топовима, у пратњи једне црногорске чете, и што су на средини позорнице изнад њихових глава севнула звезданим сјајем два велика писмена: *М. О.*

Овим је састанак био завршен, Блазнавац се задржао у Конаку, а Ристић и Гавриловић полако кренуше пешке кући.

– Како му је само пало на памет – огласи се Гавриловић пошто су једно време ћутали.

– Лепо сам ја рекао – рече Ристић – прави правцати еминентисимус.

Намесник Ристић прозвао је Блазнавца „*eminentissimus* у интригама“ у једном писму свом пашеногу, српском конзулу у Цариграду Филипу Христићу, јер је Блазнавац још од књаза Милоша словио као несравњени сплеткарош. Са своје стране, Блазнавац није остао дужан свом намесничком садругу, него га је ословљавао са „господин

Реденгот“, јер је Ристић у свакој прилици био усправан и удрвењен, утегнут у штиркану кошуљу, извијеног врата који је излазио из крутог високог оковратника с преломљеним врховима, уз обавезну лептир-машну, прслук и цепни сат о златном ланцу, а преко прслука – реденгот увек друге боје и фазона, кариран, штрафтаст, једнобојан, зимски, летњи, по последњој моди. Најзад, треба подсетити да су намесника професора Гавриловића његови савругови звали иза леђа „господин Фигуриста“ јер се он није много ни питао ни уплитао у државне послове, а и кад се питао, одбијао је да учествује у доношењу одлука јер их је одреда сматрао срамним.

Цео arrangement са кнежевићевим испитом зрелости, како се показало и у многим другим сличним приликама, био је масло првога намесника, генерала Миливоја Блазнавца, одлучног човека спремног да у одсудним историјским тренуцима лупне руком по сабљи. А ко је познавао његов животни пут лако се могао досетити зашто се њему свидео не само табло са сликом и приликом српске војске него и призраци с поменути два писмена.

На двору се одавно шапутало – а кад се на двору шапуће, народ већ зна – да је Блазнавчева мајка Петрија као девојка служила у књаз Милошевом конаку у својству личне књажеве штумадле и као таква у јесен 1823. године изненада занела, па ју је књаз, кад је већ била под видним бременим, са добрим миразом отпремио и удао за неког Петра из Блазнаве, пропалог сеоског дућанцију и марвеног трговца. Новорођеног Миливоја Петровића од малих ногу је, осим мајчине љубави, грејало и сазнање да је књаз Милош његов прави отац а Обреновић његово право презиме које му је на правди бога ускраћено, па се кроз живот пробијао као Миливоје Петровић

Блазнавац и као такав свршио и основну школу у свом селу, и бојацијски занат у Крагујевцу, и војну науку у Мецу. Књаз Милош је доцније, знајући нешто што је по свој прилици само он смео да зна, изабрао Блазнавца за личног читача новина и „поверителног“ емисара коме је својевремено, као емигрант у Бечу, одавао и своје тајне планове за упад у Србију. Све је ово још више разгоревало младићеве наде да би једног лепог дана могао сести на српски трон, или бар на хоклицу поред трона. Та му се прилика коначно осмехнула после убиства кнеза Михаила, када је на Великој народној скупштини у Топчидеру дочекао проглашење кнежевића Милана за престолонаследника, а себе и два истомишљеника за његове намеснике. А после ће видети шта ће.

Засад се господин Еминентисимус, прикраћени и нелегитимни М. О., задовољавао улогом челника трочланог намесништва младог и легитимног М. О., које је упражњавало дужност кормилара на малој српској корабљи што се пропињала између Сциле и Харибде европске и балканске политике и једрила кроз српске династичке олује.

Примери кнежевској мамузања

С времена на време малолетни кнежевић је са дрвеног коњића прелазио на мачке. Везао би домаћу животињу за стабло у башти, а онда се вратио у двор и с прозора Индијског салона нишанио и гађао избезумљеног домаћег створа из кнез Михаилове трофејне отрагуше. Кад га је видео коморник Крстивој, одузео му је пушку и строго забранио да злоставља недужне кућне и

подрумске љубимце. Онда је Милан прешао на праћку и врапце. С временом је са ађутантима, а понекад и у пратњи намесника Гавриловића, одлазио у Топчидерску шуму, где је ловио фазане и зечеве, а када њих није било на видику, гађао је вране.

О престолонаследнику се нико други није ни старао осим његових коморника, ађутаната и дворских куvara. Миланова баба Томанија већ је била стара и није се бавила на двору изузев о поселима и свечаним приликама. Кнежевићев отац Милош Обреновић, брат од стрица кнеза Михаила, умро је кад је Милан имао седам година, а мајка Марија Катарци Обреновић после тога је ступила у везу са румунским кнезом ујединитељем Александром Кузом и живела с његовом породицом као његова метреса у Букурешту. Неколико мучних година провео је у Букурешту и њен син Милан, док старање над њим није преузео кнез Михаило и послао га на школовање у Париз. Сада, лишен икаквог надзора, кнежевић је журцао по пустом Конаку, суљао се низ гелендере и пентрао на забат колонаде изнад улаза, а кад се премори, трчао у кујну код старог куvara Михла:

– Дајте ми, гос'н Михл, да што једем!

Кувар га је одводио у своју собу и спремао му шта кнежевић пожели јер је његов мали господар био јешан и нимало пробирљив. Дебељушкаст, али немиран и чио, витлао је по кујни, претурао намештај, превртао се преко главе, терао своје другове у игри, децу виђенијих Београђана, да скачу кроз приземни прозор Конака на шљунковиту стазу испред двора, а кад му све досади, од дуга времена изводио керефеке које су се завршавале уништавањем ствари и покућства. Једном је од вешерке узео иглу и конач и ушио рукаве и ногавице

на Михловом оделу из ормана. Кнез Михаило га је често водио у Шабац, а он је трчао по лађи и наскакивао на чика Михла тражећи да га мало јаше, па је управник двора Настас Јовановић имао муке да га смири:

– Отераћу те у кабину!

– Не смете! – одговарао је дечак, и мајордом је морао да зове гардисту да га води.

Често, Милан побегне с попршта свог несташлука и сакрије се кнез Михаилу иза леђа, а после моли мајордома за опроштај.

Од малих ногу задојен духом Немањића, његових витезова и извидника, умео је и свог домаћег учитеља Пуцића да зајаше и потера, али овај не би протествовао, већ би касао из собе у собу, само да кнежевића задовољи.

Медо Пуцић је у кнежевом двору углавном дремао, мезетио, пијучкао, држао часове и певао, понајвише певао, и не само певао него и Његову светлост подстицао да декламује завршне терцине Мединог омиљеног сонета *Море*:

*Ја сам тебе свећ љубио, море,
И смиреним душе задивљењем
Гледао ти бездне и ионоре.*

*Пачек желим када мој час дође
У најкрајњим свјетом расшављењем
Да твој талас преко мене прође.*

Тај талас проћи ће преко њега баш оне године када је Србија проглашена за краљевину, 1882, као да је само то чекао да би могао да каже: „Мене је јахао лично први српски краљ после Немањића!“

Тајна њосеџа

Није прошло недељу дана од конспиративног разговора тројице намесника у кнез Михаиловом кабинету када је кнежевићев коморник Крстивој закуцао на врата дечакове спаваће собе. Таман да заусти како је у посету Његовој светлости стигла госпођа Б., пуковниковица, виде како дечак, на путу да се замомчи, сав зарозан седи на поду Индијског салона и баца пиљке.

У то време у Србији су се играле многе забавне игре које потичу још из паганских времена, јањине, Коларићу-Панићу, труле кобиле, дошла мајка с колодвора, провођач, прстен, фрише фире, ношкање, ланац, кавез, паун пасе, попе-ропе, деригаће, чилегање, слепи миш, ја се срдим на тебе, тичји сабор, полетиш, мачка и миш, између две ватре или пиљке. Његова светлост бацала је пиљке.

– Боље и то – јадао се касније коморник Крстивој Светлој госпођи Томанији – него да набада на шиватку муве и бубашвабе.

Госпођа пуковниковица морала је мало да се забави у разговору с Блазнавцем док Његова светлост не мане игру и удеси се за посету. После купања, уз камердинеру помоћ, посебно се приуговорио за ову прилику, навукао дугачке чакшире, назуо доколенице и ципеле, и преко беле кошуље и рајс-пуловера оденуо капутић са извезеним златним монограмом династије на горњем џепу. Зачешљао се, сео на миндерлук у нарочито полузатамњен кафеоцак, прекрстио ноге и запалио лулу.

Зазвецкаше тешке перле које су у низовима висиле низ довратке на вратима кафеоцака: госпођа пуковниковица је ушла у салон.

Преко камина, на чијој су горњој плочи, између кандила и чирака, биле истакнуте туширане талботипије Анастаса Јовановића и Димитрија Новаковића с портретима безмало свих Обреновића, међу које се угурао и понеки Богићевић, Константиновић, Хуњади и Катарци, преко фењера од кованог гвожђа и дрвених чамових чивилука, преко ишлифованих психа и вунених застирача по подовима – пређе испрва велика сенка, а ускоро, у раскошној и слојевитој одори, пред кнежевићевим очима указа се прилика позамашне и намирисане пуковниковице.

– Сервус, Ваша светлости – рече мазно напирлитана госпођа, коју је кнежевић виђао на дворским баловима, и свали се на миндерлук уз њега.

– Љубим руке – бубну збуњено Његова светлост, цимну из луле и загрцну се од дима.

Госпођа пуковниковица се препаде и поче Његову светлост да тапше по леђима тако снажно да га је оборила с душека.

Табло из младалачког живота Милана Обреновића IV посматрало је из суседне просторије, кроз скривено окце на зиду салона, још једно лице. Да није било њега, данас се не би знало за крајњи исход неуспелог наменичког предузећа: пуковниковица придиже кнежевића и узима га у крило, док њему жар из луле пада на њен свилени шемизет; пуковниковица испушта продоран цик, збацује младића да би клекла, сагнула се и из недара истресла жар, а Његова светлост јој скаче на леђа, мамуза је по бедрима и кликће: „Ђиха, ђиха, живела Србија!“